DOINA BENEA, PETRU BONA, *Tibiscum*, București, Ed. "Museion", 1994, 154 pag., 53 fig., 48 foto.

După monografia dedicată acestor *Porollissum* (N. Gudea) și *Potaisa* (M. Bărbulescu), precum și cea despre castrul și așezarea de la *Praetorium* (M. Macrea, N. Gudea, I. Moțu), o nouă lucrare se adaugă la istoriografia așezărilor din *Dacia* romană – *Tibiscum*. Autorii ei, Doina Benea și Petru Bona, au efectuat ani îndelungați cercetări în castrele, *vicus*-ul și *municipium*-ul dezvoltate în zona de sud-vest a provinciei nord-dunărene, la confluența râurilor Timiș cu Bistra. Valorificarea rezultatelor obținute într-o lucrare monografică are o importanță care abia dacă mai trebuie subliniată; adevărata dimensiune a romanismului din stânga dunării va putea fi judecată numai după ce vor fi publicate cât mai multe studii de acest gen.

Tibiscum cuprinde următoarele capitole: *Prefață*, semnată de Lucica Țeposu-Marinescu (p. 5-6), *Introducere* (p. 7-15), *Romanii la Tibiscum* (p. 16-26), *Tibiscum – important centru militar* (p. 27-60), *Viscus-ul militar* (p. 61-81), *Dezvoltarea urbană a anticului Tibiscum* (p. 82-87), *Aspecte ale vieții economice* (p. 88-104), *Apecte ale vieții spirituale* (p. 105-118), *Daco-romanii după retragerea administrației romane din Dacia* (p. 119-123), *Muzeul rezervației arheologice* (p. 124-126), *Descoperiri arheologice-epigrafice de la Tibiscum aflată în alte muzee și colecții* (p.127), *Postfață* (p. 128-129), *Note* (p. 130-138), *Abrevieri* (p. 139-140), *Zusammenfassung* (p. 141-152).

Complexul de ruine de la *Tibiscum* se compune din castre, urmele *vicus*-ului militar și ale așezării urbane. Așa cum arată autorii, începuturile prezenței romane pe malul stâng al Timișului sunt legate de staționarea unui detașament al cărui nume se cunoaște și care a participat la primul război daco-roman (p. 17). Fortificația ridicată de această trupă era din pământ, având ca sistem defensiv două șanțuri și un val de pământ (Castrul de pământ (I), p. 29-31). După constituirea provinciei *Dacia*, a fost ridicat un nou castru, care depășea dimensiunile celui precedent și în care a staționat *cohors I Sagittariorum* (Castrul mic de pământ și de piatră (II), p. 31-36). Pe vremea lui Hadrian, probabil, alături de castrul mic, la sud-vest de acesta, s-a construit o altă fortificație, în care a staționat, se pare *palmyreni sagittari* (Castrul de pământ (III), p. 36-37). După incursiunile dacilor liberi si ale sarmaților-iazygi din anii 158-160, împăratul Antoninus Pius a luat măsura de a întări apărarea în zo- na de sud-vest a provinciei, inclusiv, așadar, a capitalei, astfel încât la *Tibiscum* a fost edificat un nou castru, care a înglobat elemente din fortificațiile II și III. În acest punct defensiv staționau acum trei unități: *cohors I*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Sagittariorum, Numerus Palmyrenorum și *Numerus Maurorum* (Castrul mare (IV), p. 38-53). Castrul respectiv a mai suferit unele reparații și schimbări în compoziția trupelor (plecarea lui *cohors I Sagitariorum* la *Drobeta* și venirea lui *Cohors I Vindelicorum equitata civium Romanorum pia fidelia* – p. 57) pe parcursul domniilor împăraților de la sfârșitul secolului al II-lea prima parte a veacului următor.

Chiar de la începutul existenței castrului de la *Tibiscum* s-a dezvoltat, la nord-est de acesta, un *vicus* militar, a cărui evoluție o urmează pe cea a fortificațiilor. Prin componenta sa demografică, prin sistemul administrativ, prin organizare topografică, *vicus*-ul militar de la *Tibiscum* (autorii preferă termenul de *vicus* în loc de cel de *canabae*) a contribuit la răspândirea romanismului în zonă. De altfel, realizatorii monografiei subliniază, pe drept cuvânt, importanța pe care au avut-o vicii militari în procesul de urbanizare a provinciei (e interesant de subliniat, totuși, că *Tibiscum* nu a ajuns *municipium* prin promovarea *vicus*-ului militar !) (p. 61-81). Orașul de aici s-a dezvoltat din așezarea civilă situată pe malul drept al râului Timiș, unde se află în curs (p. 82-87).

Datele prezentate în monografie în legătură cu viața economică și spirituală în *Tibiscum* arată că, întradevăr aici s-a dezvoltat un habitat care întrunea toate trăsăturile romanității. Acest fapt a constituit o premieră importantă a continuității populațieidupă părăsirea aureliană, așa cum o arată în mod convingător modificările constrictive din unele clădiri (ziduri legate cu mortar de slabă calitate, ridicate din piatră de râu; compartimentări ale vechilor încăperi; inventar sărac), continuitatea activității a două ateliere de olărie și a unuia de sticlărie, circulația monetară intensă, mai ales la mijlocul secolului al IV-lea (p. 119-123).

Monografia *Tibiscum* este o lucrare solidă, bazată pe descoperiri deosebite, despre care va trebui să se țină seama în viitor.

NELU ZUGRAVU

NICOLAE BRANGA, *Memoria Antichității. Comemorări, comentarii, recenzii, studii, note critice*, Sibiu, Ed. Universității, 1994, 86 pag.

Această culegere adună între copertile sale contribuții diverse și inegale ca întindere și valoare. Ele dau seama însă de preocuparea autorului, respectiv cercetarea Antichității. Nicolae Branga a publicat, în acest sens, mai multe lucrări, care s-au oprit fie asupra sintezei traco-romane (*Aspecte și per-*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro